

ЈЕЗИК МАРГИНЕ И ЕЛЕКТРОНСКИ МЕДИЈИ*

Сажетак: У раду се анализираа језик маргине на медијима којим се потпуније истиче дух племенског језика. Све чешћа, обредно-стилска обраћања маргиналаца на медијима, осим што повремено уносе извесну узнемирујућу живост, снижавају општи ниво реторичке културе и нагалашавају могућности посебне нетолеранције. Тако се рађа својеврсна негативна нормираност језика. Проповеда се дух јасности на јавној сцени, а у ствари се и даље говори нејасно и неодређено или се, у бројним ријалитијима, приватност и приватни језик огољују до крајњих граница. У таквим околностима, могућности за стваралачке промене и иновације у језику јесу врло ограничене. Посредно се тако маргинализује и релативизује језичка норма.

Кључне речи: маргинализација, електронски медији, клише, дискурс, језичка норма

Увод

Електронски медији се све више надносе над савремени свет и његову културу. Тако је и језик маргине све заступљенији на медијима. На тај начин као да се потпуније намеће извесни дух тзв. племенског и паланачког језика. Сведоци смо многих уопштавања, стереотипа, клишеа, фразирања, грешака у говору, различитих огрешења о тачност, јасност, концизност, живост и складност стила. Честа вулгарна уопштавања доводе до систематског урушавања готово сваке језичке самосвојности. Начин на који су она присутна као да обавезује рецепијента да

* Рад у оквиру пројекта *Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту* (179076).

све више размишља о њима. Све чешћа, обредно-стилска обраћања маргиналаца на медијима, осим што повремено уносе извесну узнемирујућу живост, снижавају општи ниво реторичке културе и наглашавају опасности посебне нетолеранције. Тако се рађа својеврсна негативна нормираност језика. Проповеда се дух апсолутне јасности и јавности свега на јавној сцени, а у ствари се и даље говори нејасно и неодређено или се, у бројним ријалитијима и сличним медијским новотаријама, приватност и приватни језик огољује до крајњих граница. У таквим околностима, могућности за стваралачке промене и иновације у језику јесу врло ограничене. Ишчитавање смисла таквих појава веома је сведено. „Моћ као дискурзивна категорија ситуирала се у оквиру општих појмова као што су блок моћи, патријархат, логоцентризам, фалогоцентризам, етноцентризам, национализам...“ (Ђорђевић: 2012, 5). Посредно се, наиме, тако увелико маргинализује и релативизује и сама језичка норма.

Конституисање бесмисла

Данас се електронски медији све више прате, а све мање се читају дела књижевности, па и историјска дела, чак и мемоари, још мање расправе, филозофски политички и други списи. Људи имају све мање слободног времена, па их у општој ужурбаности више привлаче узбуђења свакодневице која се крију у различитим ријалитијима и таблоидима. Њих сретнете, а да се не помакнете с места. Језичке неодмерености сакривене у жучним ријалити-расправама, које најчешће воде људи са маргине (мада има и познатих личности, политичара, уметника, па и професора универзитета) носе сва богатства и све опасности језика улице. У њима има мало суве документарности, мало суштинских општеважних чињеница. Стварност, чак, тако као да постаје сувишна, незанимљива и некорисна, готово сувопарна. Ријалити програми нуде живот и језик у појачаном степену. Убрзан и непредвидљив, понекад предвидљиво непредвидљив, на тренутке непредвидљиво предвидљив. Конституисање бесмисла у свести реципијента често је вођено сугестивном послушношћу остављајући мало места за самовољу гледаоца или слушаоца. Гледање и слушање електронских медија више није сусрет стваралачких свести и знања већ непрестано мимоилажење.

На ово се природно надовезују тематски комплекси доколице и бескорисности. У ријалитијима углавном, маргиналци добијају улоге повлашћених. Тиме њихов језик и осећања са наглашеним утилитаризмом и распусношћу долазе до пуног, понекад раскалашног изражаја.

Ријалити програми утичу и на обликовање многих контакт програма. Различити *јутарњи програми, буђења, хронике, прегледи, шаренице, дар-марови* као да добијају жанровске ознаке тешког ријалитија и својства језика којим се служе поједностављени до вулгарности јунаци ријалити програма који се често и на угледним медијима рекламирају као *најдрскији и најбезобразнији (Дармар, Б92)*. Водитељи и новинари све неодмереније се служе фразеолошким обртима свакодневице (*„једна моја, дај шта даш, бре, пресавијем табак, смак света, све јако лепо изгледа“*), вулгаризмима (*„да л’ ме зезаш, цело то акање је трајало“*), омиљеним плеоназмима (*„мала кутијица“*), разноликим скраћењима (*„што не пита, тол’ко се краде, ја то не виде у свој век, ја ћу кажем, мож да подмири, кол’ко оћеш“*), интимизацијом (*„Била си код Милета у Војводе Степе?“*), жаргоном (*„шлајник“*)... Границе језичке дрскости нису чврсте и сасвим одредљиве. Крећу се од повремене непристојности до грубих дрскости и језичких огрешења. До степена када се на маргини губи све. Све је маргинализовано, криза, сиромаштво, корупција, епидемије, страдања, насиље. Иронијски се боји свет политике, журнализма, јавности, културе. Али када је све иронизовано, онда иронија добија место очекиваног погледа на свет па се и не доживљава као критика постојећег. Оно што је до јуче било недодирљиво, данас је маргинализовано и заборављено. Није реч ни о каквом радикализму, већ о насилничкој забавности којом се свет око нас језички и стилски урушава без стварног ефекта. *„(...) Корпорације не бирају. Без обзира на то који је стил у питању увек ће бити оних који ће моћи да га продају.“* (Хит и Потер: 2011, 145-146)

Некултура обухвата све

Оваквим приступом језику наговештава се, и у неким емисијама Јавнога медијског сервиса, чак и онда када стоји назнака година којима се медиј у том тренутку не обраћа, да медији, у ствари, нису озбиљна ствар па да, према томе, нису ни за одрасле. Гледање и слушање оваквих серијала доноси мало суштинске користи која би се односила на образовање, културу и васпитање. Реч је о парадирању изобличених говорних жанрова, карикираним реторичким матрицама и речнику баналног свакодневља. По среди је, често, језичка злоупотреба медијског простора и времена. Обликовање ријалити поетике, као никада до сада, као да, у језичком смислу, јесте систематско игнорисање, па и понижавање књижевне норме. Такав приступ језику има елемената негативне

утопије, али и својеврсне бајке за одрасле који, у ствари, нису довољно одрасли. Језик ријалитија обојен је мелодрамским патетичним стереотипима, неслојевите сентименталистичке тривијалне књижевности и вулгарним елементима наслеђеним из бит-литературе и слојем пронографскога у језику. На тај начин се маргинализује значај јавнога дискурса и рутински обезличују приче о културном и језичком идентитету, у сврху хомогенизујуће надируће глобализације чије се последице и не наслућују или се намерно ниподаштавају.

На озбиљним медијским посленицима Јавнога медијског сервиса јесте да непрестано доказују умешним и стручним радом, применом бираних стандардних језичких решења, да су медији озбиљни цивилизацијски изазов који би требало од гледаоца, слушаоца или читаоца да захтева бар толико интелектуалне и емотивне памети и потребе за богатством изражавања као и сваки други облик комуникације који је подложен суду јавности.

Данас мало ко верује да су медији масовне комуникације, онако како их познајемо, место где се одигравају озбиљне ствари. Некултура обухвата све, баш као у култура. Узнемирујуће двоумљење да ли су медији место одигравања озбиљних делатности све је раширеније. Увек се питамо, зар није неопходно да се на медијима, управо због њихове необичне сугестивне моћи, чује отворенија, јача, искренија, стручнија критика и самокритика таквог облика понашања према језику. Јер медији би требало да буду и увођење нових вредности у име слободнијих и дубљих стваралачких могућности на пољу језика, а не пуко понављање вулгарних (уличних) маргиналних модела којима се квари јавни укус, без обзира на то што увођење уличног језика носи собом извесну авантуру препознавања необичне медијске естетизације стварности. „Естетски моменат је, према томе, битна чињеница новинске и медијске стилистике, било да је посматрана у конструктивној или деструктивној друштвеној функцији.“ (Јовановић: 2010, 71).

Изазови маргиналног демонизма

Језик медија је пред изазовима маргиналног демонизма у опасној противуречности. Таква противуречност води до многих неугодности у које се доводи јавни дискурс. Увођењем језика маргине медији, истина, теже да прикажу вавилонску пометњу живота улице. Истовремено требало би да настоје да се, колико је то могуће, издигну изнад њега. Овако третиран језик на медијима намах подсећа на недостојну комедију, на-

мах на лажирану трагедију. Њиме се улица, и сеоска и градска, митологизује на врло опасан начин. Њој претходи демитологизација правих ауторитета и скривено наметање ауторитарности, па и *политичке глупости* (Чупић: 2011, 42). Идеал свеобухватности којима на овај начин медији, привидно, теже, јесте, у ствари, лоша симулација стварности у оквирима који могу имати естетске амбиције и тако збунити реципијенте у погледу значења медијскога знака.

Савремени медији, у језичком смислу, гоњени необузданим снагама маргине, теже у себе упију што више нових језичких облика не водећи при том довољно рачуна о њиховој стварној вредности. Тако се ситуација неумерено компликује. Све чешћа стварносна утемељеност, неселективно неговање поетике сказа, цензурисањем тема и довођењем сировога језика маргине у центар пажње доводи до изопачене представе о улози медија при приступању стварности. Садашњост језика се тако на медијима претвара у своју вулгарну прошлост. Медији више не теже да направе језичку карту будућности, с обзиром на то да имају све мању и образовну и васпитну функцију. Уместо тога они се баве картографисањем случајних језика у својим програмим. У ријалитију, као својеврсним негативно-утопијском *питагорејском жанру* (Стајнер: 1982, 140) савремених медија између прошлости и садашњости смешта се језик маргине којим се симулира животност, а у ствари се грубо вулгаризује и редукционистички представља економска, политичка, техничка, идеолошка, религиозна, приватна, па и сексуална сфера.

На крају, као логично исходиште, медији бивају претрпани гомилом ефемерних језичких чињеница и непотребних догађаја без дражи икаквог сазнајног богатства. Реч је о свету без маште, без осећаја за сажимање. То је вид увођења у сумрак многих досадашњих етичких и цивилизацијских вредности као што су лепо, добро, истинито, приватно... Језичке могућности и моћ језика слабо долазе до изражаја јер недостаје „лична способност“ и стваралачки напор појединца „која се огледа у ’вештини активирања’ тих потенцијала“ (Симић: 2001, 67). Медији унапред рачунају на то да гледалац и слушалац нису довољно обавештени. Управо та недовољност отежава сналажење у новим медијским творевинама. Пуко препознавање модела, наслућивање и нејасно присећање непосредно утичу на неизвеснот читање реконтекстуализоване маргине. Улога пожељног и преусмереног разумевања измиче ионако, обезличнен глобализацијом, културни контекст у коме се реципијент налази.

Маргина тражи компромисе

Приближавање маргине условило је увођење компромисних решења. Комбинацијом разнородних програмских садржаја, често тешко спојивих, избегавају се, ипак, радикалне крајности. Бира се и укључује помало од свега, у намери да се одржи интересовања што ширег аудиторијума. „Језик такође тежи приближавању аудиторијуму, елементима колоквијалног пре свега.“ (Јокановић: 2008, 106).

Приближавање маргине, иако несумњиво програм обогаћује новим формама, носи собом много више ризика. Иако се добровољно осуђују на изгнанство, јунаци ријалитија (у које, понекад, спадају и новинари, водитељи, *презентери*) одричу се различитих слобода, па тако и слободе за језичку креативност. Они свој језик затварају у простор који није део његове природе и на изванредан начин га компромисно окамењују у својој најгорој вулгарној верзији. Он није плод промишљености и дуге припреме већ исход тесног згуснутог простора и времена, под призором. Својеврсни језички редукционизам изазива и сиромашење садржаја. Језик ријалитија и сличних програма где се маргина приказује у свом пуном светлу постаје, у ствари, лоша језичка представа далеко од сваке аутентичности. Он је последица искушења на које маргинализовани људи компромисно пристају. Вршећи насиље над самим собом, они врше и насиље над језиком. Језик постепено ишчезава у својим најбољим могућностима ако се над њим остварује било какво насиље. Пошто постепено нестаје слобода онога који говори, престаје и његов језик да делује својом свежином. Тако учесници ријалитија слушају себе како постепено престају да постоје.

Има извесне лажне спектакуларности која води до сензационализма и таблоидизације у таквом умирању језика. Својим понављањем спектакл компромиса се постепено разводњава и постаје лажно неизвесно. Присуствујемо извесној маниризацији јавног дискурса, како на медијима, тако у политичкој и друштвеној пракси. Различитим језичким агресивностима људи се сукобљавају једни другима. Више није реч о лепоти стваралаштва у језику и наметању новином. Користећи се насиљем у језику потврђује се сопствено неаутентично постојање. Јунаци медија као да имају потребу за патетичним гестом опонашања маргине као горега од себе. Да би се одмерили са изазовима неукости, они својим језичким перформансима као да изводе намерне језичке представе са грешкама као меру своје храбрости да буду обични људи у време невероватне навале обичности и просека. Очито упражњавања насиља над језиком, када се исмевају правилна акцентуација и граматичке норме, води привидном препознавању вулгарне аутентичности. Незнање у

језику као да постепено побеђује. Маргина се само понекад служи иронијом као стваралачким покрићем за грешке које се поткрадају. Вулгарна вербализација честих сукоба на нашој медијској сцени јесте, отуда, такође исход канонизовања маргиналних вредности које живе без активизма контекстуалних притисака.

Понижавање језика

Излажењем на светло медијског дана језика маргине неопходно долази до снижавања нивоа етичности у медијском дискурсу. Реч је о својеврсној борби за моћ при чему у језику доминирају елементи физиолошког стилског комплекса. Ту нема много простора за стваралаштво, духовитост и метафору. Реч је о преокретима, кад их има, који воде у стварну стагнацију и пропадање језика. Парадоксалност маргине огледа се у начелној отворености према новим садржајима. Они трпе контекстуалне притиске уз притајену дозволу рецепијената који у томе скривено или отворено учествују. Таква врста интерактивности јесте увек под сумњом као помало сувишна или претерана. Оно што би могла бити предност увођења маргине на електронске медије на мах се претвара у опасност јер се довољно не користе њене добре стране управо због сталног понижавања језика којим се саопштавају.

У српским медијима се, парадоксално, непрестано одваја много простора за готово театрално понижавање језика. То понижавање нема увек карактер драматичности јер су маргиналци који га спроводе слабе, мада због наводне обичности, понекад и сугестивне фигуре сталне претње. Међутим, дешава се и да језик умарамо својом немоћном бригом о језику. Робови ријалитија нису аутентична људска бића и због спутаности језика којим се служе или пристају да се служе. Ропска ситуација би се мога хуманизовати свешћу о коначности језика као властитој коначности. Јунак медија постаје истински јунак тек у моменту кад предвиди погубност умирања језика, прене се и настави изнова да га гради. Почевши од тога, он ће живети, али ишчекујући да се поистовети с њим, као мртвим, због чега ће и он сам већ неће бити жив.

Амбивалентни однос према језику подразумева да се наводна брига о језику систематски неумерено урушава увођењем језика маргине у медије. У неким штампаним медијима је, по природи ствара брига о језику нешто потпунија. Записано се дуже памти, па је и одговорност знатно већа. На електронским медијима, насупрот, као да постоји свест о привремености јер не постоји визуелизација језика. Реч је и о раз-

личитом рецептивном хоризонту чији опсег и домет одређује природа медија представљајући језик као место сучељавања својих намера и асоцијативно активног реципијента. По среди су посебни елементи мотивацијских структура појединих медија.

Иако аутентична стварност постаје понекад недокучива зона за медије, маргина се постепено пење степеницама успеха ваљда да би се забашурила права стварност и створио привид извештавања о реалности. Језик се не користи више као „категоријални и спознајни моменат“ (Олива: 1989, 154) већ као метафора активног постојања. Језик маргине на медијима постаје својеврсни неуротички споразум између потребе за забавом, уживањем и приказивањем стварности. У оваквим околностима углавном преовлађује неинтелектуализам подстицан неконзистентним деловањем политичке и једног дела тзв. медијске елите. Оне образују духовно, од маргине зависне, језичке комплексе који не доприносе развијању говорне културе.

Закључни део

Прекомерна и готово у облику присилне радње постојећа употреба језика маргине на електронским медијима у Србији јесте знак снажне супротстављености аутентичном стваралаштву, знак постојећег насиља над језиком. Насиље готово увек привремено, и на почетку, побеђује стваралаштво. У брзопотезном времену данашњице касније се и не пита о коначном исходу.

Језиком маргине на електронским медијима ефикасно се негира извесни маниризам норме, али се још ефикасније поништава било каква норма, па и сама етичка норма. Афективне функције језика тако надмоћно надвладавају оне интелектуалне.

Најзад, право погубно дејство незауостављивог неумереног продирања језика са маргина у медије јесте осећање да се ништа не може учинити више од пуког ламентирања, најчешће одбаченог од стварног интересовања медија, који снимају и провоцирају испољавање језика маргине као аутентичног језика живота. Да нам нема живота ван маргине у Србији, одавно је јасно. Реч је, међутим, о томе да се простор негативног у језику омеђи институционалним деловањем оних који су задужени за бригу о речима. Али шта ћемо кад, изгледа, нико није задужен за бригу о институцијама које би требало да брину о јавном језику. Последница која из тога проистиче јесте стварање својеврсног „вишка“ маргиналног смисла у електронским медијима и извесног неструктурираног сувишка маргиналаца у медијском животу.

Литература:

1. Đorđević, Jelena (2012): "Kultura/politika i otpor", *Kultura, rod, građanski status*, ur. Daša Duhaček i Katarina Lončarević, Centar za studije roda i politike, FPN, Beograd.
2. Jovanović, Jelena (2010), *Lingvistika i stilistika novinskog umeća, jezičke i stilske osobine novinarstva*, „Jasen“, Beograd.
3. Jokanović, Jelica (2006), *Akcenat i intonacija govora na radiju i televiziji*, Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, Beograd.
4. Oliva, Bonito, Akile,(1989), *Ideologija izdajnika, umetnost, manir, manirizam*, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad.
5. Simić, Radoje, (2001), *Opšta stilistika*, „Jasen“, Beograd – Nikšić.
6. Stajner, Džordž (1982) „Piagorejski žanr“, „Rukovet“ br. 23, Subotica.
7. Hit, Džozef, Endrju Poter (2011), *Prodaja pobunjenika: zašto kultura ne može da se zakoči*, Agape, Beograd.
8. Čupić, Čedomir, (2011) „Liberterska kritika autoritarnih ideologija i vladavina u delu Ljubomira Tadića“, Godišnjak br. 6, FPN, Beograd.

The lineage of the margin and electronic media

Summary: In this paper it will be analysed the language of the marginals on the media, which stresses more clearly the means of tribal language. It's more frequent to see ritual, ceremonial style of public speakers from the margins, only they occasionally insert somewhat disturbing vividness, they lower the main level of rhetorical culture and accent the possibilities for the intolerance. There begins an extraordinary negativity of the language norms. It is preached to be clear in public, but actually it is still spoken unclear and indetermined or, as in many reality shows, privacy and private language expand. In such circumstances, possibilities for creative changes and inovations in language are strictly limited. Indirectly the language norm becomes relative and starts being marginalised.

Key words: marginalisation, electronic media, cliché, discourse, language norm